

gondolatot valószínűleg Joachim apáttól vette. A *De vulgari eloquentia* írásakor még Dante is a hébert tartotta az első emberpár nyelvének. — Bibliográfiai kiegészítésként csak két adalékot! A nagybányai iskola-történetre legteljesebb Thurzó Ferenc: *A nagybányai ev. ref. főiskola története*. Nagybánya 1905. A Sylvester-féle *Grammatica Hungarolatina* első kiadója Kazinczy Ferenc volt (1808); ezt a nagy irodalmi reformátor iránt érzett tiszteletből mindig meg szoktuk említeni (33., ill. 38. l.)

A jelen sorok írója nem tartja magát illetékesnek a héber nyelvű szövegek és fordítások elbírálására; azt azonban szeretne volna, ha a szerző a héber könyvcímeket is lefordította volna, pl. a 96. lapon; a görög textusokban azonban többször bukkant kisebb sajtóhibákra (pl. az *v* és *a* összecserelésére), ezek viszont sajnálatosan megszaporoztak a latin szövegekben, pl. csak a 45. lapon: qui hac dere = qui hac de re; is est — id est; quidda = quiddam. A 160. laphoz tartozó 147. jegyzetben közölt hosszú latin címben — Justinianus *Octapulus*-ról van szó — szintén több ki nem gyomlált sajtóhiba akad: a végén az *interelsas* szót pl. nem értem. E ritka művet nem tudtam kézbe venni, Graesse *Trésorja* (Berlin 1922, 409) ugyanezt (Genova 1516) egészen más címmel idézi. Úgy látszik, nyomdai címlapváltozatok voltak. Bántja a szemet a Chrisostomos átírás. Furcsa a Clementius alak a szokott Clemens helyett. — Elismerem, hogy nagyon nehéz kérdés a középkori szerzők nevének írása, ebben a vonat-

kozásban európai zürzavar uralkodik. A németek Wilhelm von Malmesburyt, az angolok John of Salisburyt, a franciák Bernard de Chartres-t írnak, ennek felel meg a mi magyaros Abeldard (Abaelard) Péterünk. Az ilyfajta névalakok viszont sok esetben már avultnak hatnak. A mi latinus alapműveltségünk szerint legjobb lenne a szerzők eredeti, a középkori latin szövegekben használt névalakját közölni, tehát a fenti esetekben Guilelmus Malmesberiensist, Johannes Saresberiensist, Bernardus Carnotensist és Petrus Abaelardust. Felemás alak ugyanis a Sigonius Saumurienensis (13. l.), ide Salmuriensis kell. Az ugyanitt említett Sigebertus nevében sajtóhiba van. A 12. lapon is vagy Rémy d'Auxerre vagy Remigius Autissiodorensis. Mindez, ismétlem, valóságos rejtvényfejtő játék, de a filológus nem térhet ki előle, legalábbis valamelyik típus *következetes* alkalmazására kell törekednie. Nyilvánvaló, hogy ezeket az apró következetlenségeket nem tartjuk lényegessékné, a „nasutus lector”, aki természetesen „pius” is kell hogy legyen, könnyen javíthatja őket. Dán Róbert könyvét a magyar irodalomtudomány nyereségének kell tekintenünk, s nemcsak a XVI. század ideológiájának ismeretében bővíti eddigi tudásunkat, árnyalja azt a képet, amelyet Pirnát Antal és Varjas Béla kutatásai alapján kialakíthattunk, hanem egy nagy magyar költő pályaképeinek pontos rajzával is lekötölte irodalmunk múltjának kutatóit.

Bán Imre

К. ШАХОВА: ВЕНГЕРСКАЯ ЛИТЕРАТУРА 20—40-Х ГАДОВ XIX ОГО ВЕКА

Издательское объединение „Вища школа“, Киев 1973. 208 с.

A XIX. századi magyar irodalom képe — mint általában a külföldi közönség előtt — a szovjet olvasó szemében is sokáig maga volt a sötét végteleniség, amelyen az egy üstökös Petőfi száguldott keresztül (jó esetben Jókai, Mikszáth néhány regényét, Madách nevét ismerték). Ma már a magyar irodalomtörténet a szovjet irodalomtudományos közvéleményben tudományos vizsgálat tárgya, egyes nevek helyett kezd folyamattá összeállni, az európai irodalmi fejlődés részének tekintik. Kétségkívül orosz-lánrésze van ebben annak a magyar történelemmel és irodalomtörténettel foglalkozó gárdának, amely az elmúlt két évtizedben nőtt fel a Szovjetunióban, s amelynek egyik képviselője Kira Sahova is.

Sahova könyve a magyar irodalomnak az 1820-as évektől (1823-tól) 1849-ig terjedő szakaszával foglalkozik; e szakaszt a szerző a Petőfihez vezető fejlődés szemszögéből

vizsgálja és Petőfi korának nevezi. Az elnevezés, amennyiben új periodizációs felfogást jelölne, indokolatlannak tűnik (Petőfi irodalmi korát aligha Petőfi bölcsőjétől számítjuk); nyilvánvaló azonban, hogy ez itt inkább módszerbeli segédeszköznek számít, hiszen a magyar irodalomtörténetben járatlan külföldi olvasó számára bizonyosan Petőfi életműve szolgáltatja az eligazodás koordinátáit.

A könyv fejezeteit a reformkor legjelentősebb képviselőinek — Széchenyinek, Bajzának, Eötvösnek, Vörösmartynak, a márciusi ifjaknak és Petőfinek portréi alkotják (Kölcseyről és Kossuthról e fejezeteken belül esik részletesebb szó).

A szerző nem kívánja hőseinek teljes útját bemutatni, egyes írókat és egyes alkotásokat választ ki, de elemzésükben összefoglalja a kor és az életmű kimagasló eredményeit és legfőbb dilemmáit. Jó elő-

adóra valló érzékkel adja vissza a művészi egyéniség jellegzetes színeit és az alkotás hangulatát. A könyvet nem egyszerűen biztos tárgyi tudás jellemzi, hanem az árnyalatok finom megkülönböztetése, a magyar irodalomtörténetírás ítéleteinek alapos ismerete; a műben foglalt tárgyi anyag sokkal bőségesebb, mint a bibliográfiai utalások sejtetik. A szűkséggel szemben sok helyet igénylő ismertető-leíró részeket a szerző igen jól oldotta meg, amit nyújt, az teljesen elegendő a tájékozódáshoz, de nem fullad terjengősségbe.

Számunkra feltétlenül az összehasonlító aspektus a legtanulmányosabb, amely végigkíséri az egész művet és sok tekintetben úttörő jellegű. A magyar reformkori irodalom általános természetét a szerző egyes korai orosz romantikus és korai kritikai realista jelenségekkel veti össze, általános párhuzamokra és átvillanó egyedi analógiákra bukkan. Az általános megfelelések részben találkoznak azokkal, amelyeket a szláv irodalmak szovjet kutatói (Sz. V. Nyikolszkij, A. N. Szokolov, B. F. Szahejev) más irodalmak vonatkozásában már megállapítottak, de tágitja is a kört, természetesen elsősorban — de nem kizárólagosan — a két irodalom közvetlenül politikai mozzanataiban. Analóg jelenségeket állapít meg a nemzeti és a társadalmi felszabadító küzdelem értelmezésében, a Napóleon-ellenes tematikában, a zsarnokellenességben, a jobbagyfelszabadítás igényében és követelésében; mindkét romantika felvilágosodott alapvetésében; a politikus költő eszményében, a társadalmi aktivitás felfogásában, az elpuhult kortársi nemzedék ostromozásában, s abban is, hogy a romantikus individualizmus és az exotikum kultusza a nyugati romantikus tendenciákhoz képest mindkét irodalomban aránylag háttérbe szorult, a nemzeti múlt és a népköltészet kultusza pedig előtérbe került. A szerző gondolkodása túllép a szláv irodalmak összehasonlításának szokásos határain (amelyeket olykor inkább a hagyomány és a kutatók nyelvi ismeretei tartanak fenn, mint az irodalomtörténet objektív adottságai); azoknak a nyomába lép, akik a keletközép-európai, illetve kelet-európai irodalomtörténeti zónákat a társadalom- és irodalomtörténeti tipológia szemszögéből vizsgálják.

A két nemzeti irodalom domináló tendenciáiban adódó rokon jelenségek mellett, illetve ezeken belül és ezek eredményeként Sahova sok érdekes kisebb megfelelésre akad. Eötvös és Gogol tájleírásának kinálkozó, Tengelyi és Csackij alakjának távoli, de nem alaptalan párhuzamára stb. Zsukovszkij és Vörösmarty analógiája kissé

erőltetettnek tűnik. A külső bíráló friss szemére vallanak egyes észrevételei, hipotézisei vagy korábbi hipotézisek kidolgozása is: a szerző *A karthausi* Petőfőre gyakorolt esetleges hatását kutatja; Andorlaki szenvelgéseiben pedig Petőfi katonaélményeinek realitását is megéri.

A fejezetek belső szerkezetében van bizonyos egyenetlenség, amely műfaji tisztázatlanságból, részben a feladat nehéz természetéből fakad. A könyvnek egyfelől ismeretterjesztő hivatása van, s ennyiben természetesen a reformkor csúcsteljesítményeinek elemző bemutatására épül; másfelől a szerző az ismeretterjesztésen túl a maga önálló tudományos véleményével a magyar irodalomtörténetírás egyes polémiáinak is tevékeny részese kíván lenni. Mindkét igény jogosult, de a kétfajta analízis nem mindenütt világosan felfogott együttese, helyenkint inkább szimbiózis, mint szintézise azt eredményezi, hogy néhány mű elemzésének terjedelme messze meghaladja e művek esztétikai értékét, míg másokról, esetleg sokkal jelentősebbekről, alig esik szó. *A Délviziget* és a *Tündérvölgy* szellemes tárgyalása mellett Vörösmarty lírája jószerével elenyészik, hasonlóképpen a *Tigris és hiéna*, valamint *A hóhér kötele* mellett elhalványul Petőfi szerelmi költészete. A szerzőnek természetes joga, hogy annak a műnek szentelje figyelmét, amelyiknek kedve tartja, azonban fel az egyes tanulmányok láthatóan különböző alkalmakból és céllal születtek. Ám a korban tájékozatlan olvasó számára az ellentmondást valamiképp, akár csak néhány jegyzettel, mégis fel kellene oldani, hogy a tanulmányok arányai az életmű arányainak ne tűnjének. Hasonló módon egy-két magyarizát jegezet hiányzik olyan fogalmak mellől, amelyek nyelvünkben szemantikai tartalmuk mellett a korra jellemző erős hangulati színezettel párosulnak, s amelyek fordítása hiányzik (táblabíró, alispán, Macskaházy és Nyúzó nevének jelentése, ha már a szerző külön utal erre). Sahovának van érzéke az ilyesféle hangulatok iránt. Oly jól tud magyarul, hogy a „világsszabadság” szóban megéri a különös erőt, amely abból fakad, hogy a fogalmat egy szó fejezi ki.

Ha könyvének csupán annyi érdeme volna, hogy a szovjet irodalomtudományos közönség, különösen pedig a közép- és kelet-európai irodalmak történetével foglalkozó kutatók részletesebben tudomást szerezhettek a magyar reformkori irodalomról, már ez is rendkívül jelentős lenne. Sahova műve azonban nem szorul tematikai captatio benevolentiae-ra.

H. Lukács Borbála